Buk pospolity w trójmiejskich lasach

tekst: Agnieszka Kowalewska
zdjęcia: Dariusz Ożarowski
Pomorski Zespół Parków Krajobrazowych w Słupsku
Oddział Zespołu w Gdańsku – Trójmiejski Park Krajobrazowy

Trójmiejski Park Krajobrazowy (TPK) to przede wszystkim lasy. Zajmują one około 90% jego powierzchni. Mają zróżnicowany charakter, jednak wśród zbiorowisk leśnych na terenie TPK przeważają buczyny: kwaśna i żyzna buczyna niżowa. Ich podstawowym komponentem i jednocześnie najczęściej spotykanym w Parku drzewem liściastym jest buk pospolity.

Drzewo to łatwo rozpoznać po charakterystycznej, gładkiej, popielatoszarej korze. Liście buka są jajowate lub eliptyczne, prawie całobrzegie, ich krawędzie mogą być lekko faliste. Młode listki wraz z ogonkami pokryte są z obu stron delikatnymi, jedwabistymi włoskami.

Buczynę warto odwiedzać o każdej porze roku, ale najpiękniej chyba prezentuje się jesienią. Liście przebarwiają się wtedy na kolory żółte, rdzawe, aż po brunatne. Wczesną wiosną z kolei pędy buka pokrywa soczysta, jasna zieleń. Nie każdy wie, że młode, świeżo rozwinięte listki bukowe są jadalne – można je zjadać prosto z drzewa, są również doskonałe do przyrządzania sałatek. Kwaskowate, w smaku przypominają nieco szczawik zajęczy. W kolejnych tygodniach listowie gęstnieje i ciemnieje. Latem w buczynie panuje półmrok; znajdziemy tu wtedy cień i schronienie przed upałem.

Poza młodymi listkami jadalne są również owoce buka – orzeszki, czyli

Buczyna wczesną wiosną

Liście buka

tzw. bukiew. Zwykle są zamknięte po dwa w zdrewniałej, pękającej po dojrzeniu okrywie. Orzeszki te stanowią przysmak niektórych zwierząt, zwłaszcza dzików. Są one także pokarmem dla gryzoni i ptaków leśnych, takich jak sójki czy grubodzioby. Orzeszki bukowe mają również swoich entuzjastów wśród ludzi. Nale-

Bukiew – nasiona buka

ży jednak zachować umiar – na surowo można zjeść tylko niewielką ilość ze względu na zawarte w nich substancje, które w większych stężeniach są szkodliwe. Dawniej owoce buka były zbierane i wykorzystywane na szerszą skalę. Do średniowiecza służyły one jako karma dla świń, natomiast w okresie I wojny światowej pozyskiwano z nich olej do celów spożywczych (z 4 kg orzeszków otrzymywano około 1 kg oleju).

Wiosną wśród warstwy opadłych zeszłorocznych liści pojawiają się niezwykle charakterystyczne siewki buka. Uwagę zwracają dwa duże liścienie (czyli pierwsze liście). Mają one nerkowaty kształt i całkowicie odmienny wygląd niż liście właściwe, które rozwiną się w późniejszym okresie. Warto wiedzieć, że siewki buka mogą rosnąć nawet przy dość znacznym zacienieniu.

Siewka buka z dwoma liścieniami

Dojrzały buk dorasta zwykle do 25-30 m wysokości (czasem nawet do 50 m) i może osiągać wiek 300-400 lat. Spacerując po Trójmiejskim Parku Krajobrazowym z pewnością znajdziemy niejeden potężny i wiekowy okaz tego gatunku. Kilkanaście z nich zostało objętych ochroną jako pomniki przyrody. Głównie są to drzewa, które osiągnęły odpowiednie, „pomnikowe" rozmiary. Należy jednak pamiętać, że czynnikiem przemawiającym za objęciem ochroną pomnikową może też być niezwykły pokrój drzewa. Dobrym przykładem jest buk o nazwie „Nosal", znajdujący się w północnym kompleksie TPK, w dolinie Zagórskiej Strugi. Do szczególnie interesujących należą również obiekty składające się ze zrośniętych ze sobą drzew różnego gatunku. W Trójmiejskim Parku Krajobrazowym jest kilka takich pomników przyrody. Na terenie leśnictwa Zbychowo znajdują się „Bracia Leśni", czyli dąb zrośnięty z bukiem, a przy tzw. Wielkiej Gwieździe w leśnictwie Sopot możemy zaobserwować zrośniętą z bukiem sosnę. W Trójmiejskim Parku Krajobrazowym znajdziemy także dwa pomniki przyrody łączące w sobie element ożywiony z nie-

Buk pospolity – pomnik przyrody „Nosal”

ożywionym: jeden położony na terenie leśnictwa Marianowo, drugi w leśnictwie Zbychowo. W obydwu przypadkach w skład pomnika wchodzi buk pospolity porastający okazały głaz narzutowy. Stanowią one niewątpliwą ciekawostkę przyrodniczo-krajobrazową.

Buk, zwłaszcza stary i dziuplasty, także obumierający albo wręcz znajdujący się w stadium rozkładu, może stać się schronieniem, podłożem lub siedliskiem życia dla innych przedstawicieli świata żywego. W Dolinie Samborowo, w dziupli buka zamieszkał siniak – leśny gatunek gołębia, objęty w Polsce ścisłą ochroną. Na innym buku w Lasach Oliwskich od lat obserwuje się owocniki ściśle chronionego gatunku grzyba, soplówki jeżowatej. Stanowisko to objęte zostało ochroną jako pomnik przyrody. Z kolei w lesie graniczącym ze starym założeniem parkowym w Sopocie, na murszejącej kłodzie bukowej znaleziony został inny cenny gatunek – soplówka bukowa. Nie należy również zapominać o owadach, zwłaszcza z grupy saproksylobiontów (związanych z obumierającymi drzewami i rozkładającym się drewnem). Na terenie wspomnianego już wyżej starego sopockiego parku i sąsiadującego z nim lasu, w wypróchnieniach pni buka stwierdzono występowanie pachnicy próchniczki (dawniej nazywanej pachnicą dębową). Ten okazały chrząszcz objęty jest w Polsce ścisłą ochroną gatunkową, ma również wysoki status ochronny w całej Unii Europejskiej.

W trakcie spacerów, gdy uważnie przyjrzymy się korze buka, z pewnością zauważymy na niej charakterystyczne, białe, szare lub zielonkawe plamy. Ich obecność nie świadczy o chorobie drzewa – są to po prostu przedstawiciele porostów, czyli grzybów zlichenizowanych. Gładka kora buka stanowi dogodne podłoże dla licznych gatunków sko-

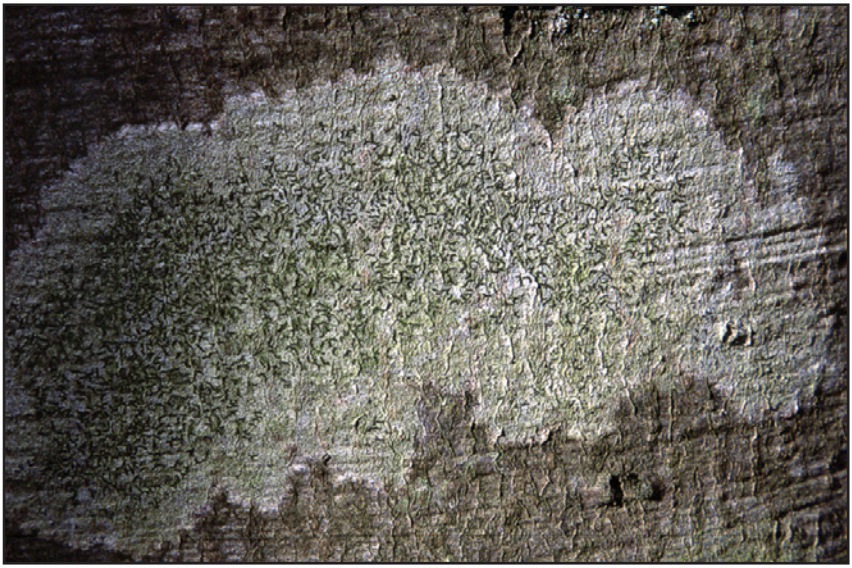

Literak na korze buka

rupiastych: białawe krążki o regularnym kształcie i wielkości kilkuzłotowej monety to rozsypek srebrzysty, natomiast zielonoszary proszkowaty nalot, pokrywający nieraz znaczne partie pnia należy do rodzaju liszajec. Niektóre porosty przypominają wyglądem japońskie pismo – takie czarne „szlaczki" to owocniki literaka właściwego.

Przywykliśmy uważać buki za stały element składowy naszych lasów. Warto jednak pamiętać, że nie w każdym regionie Polski buk zasługuje na miano „pospolitego". Gatunek ten osiąga w naszym kraju północno-wschodnią granicę swojego występowania. Dlatego dla – przykładowo – mieszkańców Suwalszczyzny, którzy wybiorą się na spacer po Trójmiejskim Parku Krajobrazowym, zbocza porośnięte drzewostanem bukowym będą stanowiły niecodzienny widok – w ich części Polski nie spotyka się takich lasów.

Literatura:

Białobok S. (red.) 1990. Buk zwyczajny Fagus sylvatica L. PWN, Warszawa – Poznań.

Ciechanowski M., Machnikowski W., Wantoch-Rekowski M., Wilga M. S., Zieliński S. 2012. Sopot Zielone Miasto. Urząd Miasta Sopot.

Łuczaj Ł. 2004. Dzikie rośliny jadalne Polski. Przewodnik survivalowy. CHEMIGRAFIA, Krosno.

Pirc H. 2006. Drzewa od A do Z. Klub Dla Ciebie. Warszawa.

Seneta W., Dolatowski J. 2000. Dendrologia. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Zieliński S. 2010. Waloryzacja przyrodnicza uzupełniająca Sopotu. Stawowie. Wykaz gatunków Insecta. Manuskrypt.